

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

МИХАЙЛОВА Ольга Юрїївна

УДК 323.2:051:004.738.5

**ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ
У ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ (2005 – 2015 рр.):
ПОЛІТИКО-АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
ШАПОВАЛ Юрій Іванович,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
відділ теорії та історії політичної науки,
головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти : доктор політичних наук, доцент
СМОЛА Лідія Євстахіївна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
кафедра видавничої справи та редагування,
професор;

кандидат політичних наук, доцент
МАРУХОВСЬКИЙ Олег Олександрович,
Університет економіки та права «КРОК»,
кафедра міжнародних відносин та інформації,
доцент.

Захист відбудеться 17 березня 2016 року об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 17 лютого 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Я. Волянюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Поворотний момент історичного розвитку, що нині переживає Україна, пов'язаний із формуванням сучасного громадянського суспільства і політичної культури демократичного зразку. Ці процеси науковці фіксують останніми роками, чим і зумовлена їх пильна увага до поширення серед мешканців України такої світоглядної орієнтації як громадянська ідентичність, що відображає прихильність цінностям демократії на рівні індивідуальної свідомості.

Дослідження громадянської ідентичності ґрунтуються на теоретичному доробку й методологічному інструментарії західних науковців. Однак швидкий і своєрідний розвиток громадянського суспільства в Україні вимагає відповідної корекції усталених підходів, яку поступово здійснюють вже саме вітчизняні науковці, які привносять нові сутності у розуміння проблематики. Адже у транзитних суспільствах процеси демократизації розвиваються нелінійно, супроводжуються гострими політичними кризами, недостатньою мірою забезпечені правовим інструментарієм і частіше залежать від суб'єктивних чинників – політичних симпатій та ціннісних уподобань громадян. Тому політологічний аналіз колективних ідентичностей та цінностей, що їх характеризують, набуває у наш час і в нашій країні особливого значення.

За умов відсутності прийнятних стратегій і сталих механізмів формування демократичної політичної культури у транзитних суспільствах чинник інформатизації та комунікації набуває ключового значення у поширенні світоглядних моделей, зокрема, громадянської ідентичності. Фактично неможливо аналізувати ці процеси поза контекстом формування глобального інформаційного простору, адже саме він постає провідником демократичних цінностей – свободи, народовладдя, рівності всіх перед законом, відкритості влади, вільного національно-культурного розвитку, толерантності, суспільного консенсусу. Водночас глобальні інформаційні та комунікаційні мережі, передовсім мережа Інтернет, є провідниками демократичних трансформацій, оскільки вони пропонують інструменти солідаризації, гуртування, організації та мобілізації громадян. У процесі самоорганізації громадянського суспільства відбувається утвердження цінностей, властивих громадянській культурі активістського типу, а відтак – громадянській ідентичності.

Серед різних медійних форматів Інтернету окреме місце належить блогосфері як сукупності блогів мережі Інтернет. Кожний окремий блог є незалежним медійним майданчиком, господар якого (блогер) вільно публікує змістовні повідомлення від свого імені. Навколо цих повідомлень розгортається комунікація відвідувачів блогосфери. У повідомленнях блогерів і в комунікації навколо цих повідомлень репрезентуються ідентичності дописувачів, а разом із тим здійснюється поширення тих чи інших ідентичностей. Це відбувається як за рахунок трансляції певних ціннісних орієнтацій, так і через організаційно-мобілізаційний потенціал блогосфери, тією мірою, якою комунікація у блогосфері провокує учасників до трансформації життєвих практик.

З огляду на роль медійного дискурсу мережі Інтернет у формуванні колективних ідентичностей, в сучасній Україні використання матеріалів мережі як джерела досліджень ідентичностей виявляється доцільним і навіть необхідним. Слід констатувати, що дискурс блогосфери і, зокрема, його вплив на розвиток громадянської самосвідомості в Україні досі не висвітлений належним чином у наукових працях. Тому дослідження громадянської ідентичності за матеріалами української блогосфери можна визначити як актуальний і перспективний напрям у наукових студіях політичної культури та ідеології, що уможливить краще розуміння реалій та перспектив суспільно-політичного розвитку країни.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до науково-дослідної тематики відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України «Соціокультурні трансформації в Україні: етнополітичний контекст» № ДР – 0114U000410. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (протокол № 3 від 26 березня 2013 р.).

Мета дослідження полягає у тому, щоб зафіксувати та проаналізувати політико-аксіологічний вимір громадянської ідентичності у контексті її репрезентацій в дискурсі української блогосфери.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких дослідницьких *завдань*:

- охарактеризувати та систематизувати основні підходи до розуміння громадянської ідентичності в сучасній українській науці у контексті розвитку світового соціально-гуманітарного знання;

- визначити зміст поняття «громадянська ідентичність» відповідно до обраних теоретико-методологічних засад дослідження – деліберативної теорії громадянського суспільства, аксіологічного та конструктивістського підходів;

- окреслити методологію і методику роботи з джерельними матеріалами української блогосфери, зафіксувати особливості дискурсу блогосфери, обґрунтувати доцільність застосування дискурс-аналізу;

- проаналізувати передумови становлення громадянської ідентичності на українських землях, вплив суспільно-політичних процесів ХІХ – ХХ ст. на процеси ідентифікації населення та окреслити проблематику становлення української громадянської ідентичності, її особливості з огляду на постколоніальний спадок України;

- розкрити вплив дискурсивного простору мережі Інтернет на формування сучасної демократичної політичної культури та окреслити особливості формування громадянської ідентичності під впливом інформаційно-комунікаційних мереж у транзитних суспільствах;

- зафіксувати та проаналізувати репрезентації громадянської ідентичності у матеріалах блогерських повідомлень публіцистичного та інформативного змісту, уточнити особливості української громадянської ідентичності відповідно до конкретики ціннісних орієнтацій у її репрезентаціях;

– виявити динаміку сприйняття блогерських меседжів та визначити роль блогосфери у поширенні громадянської ідентичності в Україні.

Об'єктом дослідження є громадянська ідентичність, яка інтегрується на рівні спільноти в українському громадянському суспільстві.

Предметом дослідження є політико-аксіологічний вимір громадянської ідентичності та її репрезентації (представлення) у дискурсі української блогосфери.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнологічних, загальнонаукових (міждисциплінарних) і політологічних методів та методологічних підходів, що забезпечує єдність світоглядного (філософського), гносеологічного та спеціальнонаукового (політологічного) рівнів аналізу аксіологічного виміру громадянської ідентичності. Важливою умовою реалізації обраної дослідницької стратегії стало дотримання принципів науковості, історизму, плюралізму, соціального детермінізму, конкретності, гуманізму.

Загальнологічні методи, що використовуються в дослідженні – аналіз та синтез, спостереження, абстрагування, класифікація і моделювання – дозволили увиразнити політико-аксіологічний вимір громадянської ідентичності за матеріалами її репрезентацій в дискурсі блогосфери. У міждисциплінарному просторі досліджень ідентичностей об'єктивістська методологія виявляє певну вразливість, оскільки тяжіє до субстанціоналізації об'єктів дослідження. Це зумовило звернення до теоретичного методу соціального конструктивізму, який активно залучається у дослідженнях ідентичностей і наголошує на когнітивних аспектах формування соціально-політичної реальності. Конструктивізм дозволив визначити громадянську ідентичність як пізнавальну категорію, що конструюється дослідником для осмислення певних суспільних реалій.

У роботі застосовані методологічні підходи соціогуманітарних наук – аксіологічний, історичний, комунікативний, порівняльний та структурно-функціональний. Аксіологічний (ціннісний) підхід зумовив увагу до цінностей як засадничих ознак ідентичності й визначив принцип виокремлення такого об'єкту політологічного дослідження як громадянська ідентичність. Історичний підхід дозволив аналізувати громадянську ідентичність як спосіб орієнтації у світі, зумовлений певними особливостями історичного розвитку. Комунікативний підхід зумовив увагу до комунікації як важливого чинника формування української громадянської ідентичності. Елементи порівняльного підходу використано у співставленні різних традицій аналізу громадянської ідентичності.

Методологія конструктивізму обумовила вибір інструментів роботи з матеріалами української блогосфери через застосування методологічного підходу дискурс-аналізу. Це один з найвживаніших у політичних дослідженнях конструктивістських підходів. Дискурс-аналіз робить наголос на активній ролі дискурсу у творенні й відтворенні суспільних стосунків, зокрема й через конструювання ідентичностей. У контексті поставленої проблеми залучення дискурс-аналізу дозволило аналізувати репрезентації ідентичностей мовців у

матеріалах блогосфери, а разом з тим відслідковувати вплив таких репрезентацій на ідентифікаційні стратегії аудиторії.

Структурно-функціональний підхід визначив логіку і структуру аналізу джерельних матеріалів. Розрізнення первинного і вторинного дискурсів блогосфери, а також публіцистики та інформативних матеріалів у первинному дискурсі дозволило структурувати емпіричний джерельний матеріал. Таким матеріалом у дослідженні стали змістовні повідомлення української блогосфери (генеровані як блогерами, так і коментаторами), статистична інформація блогосфери та дані опитування (он-лайн фокус-групи) блогерів. Крім того, у роботі залучені результати соціологічних опитувань та моніторингів, здійснених Інститутом соціології НАН України та Харківським Національним університетом ім. В. Н. Каразіна.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше у вітчизняній політичній науці здійснено аналіз політико-аксіологічного виміру громадянської ідентичності, що набув верифікації через звернення до матеріалів репрезентацій громадянської ідентичності в дискурсі української блогосфери. Проведене дослідження дало можливість сформулювати положення, що містять наукову новизну і виносяться на захист.

Вперше:

– обґрунтовано вплив блогосфери як дієвого чинника формування громадянської ідентичності в Україні; доведена роль блогосфери у поширенні сучасних демократичних політичних цінностей, а також продемонстрована її ефективність як інструменту солідаризації та мобілізації громадян у процесі самоорганізації громадянського суспільства в Україні;

– запроваджено політико-аксіологічний підхід до осмислення української громадянської ідентичності як ціннісно-світоглядної орієнтації суспільства в умовах транзиту до демократії; окреслені проблеми становлення громадянської ідентичності і ключова роль комунікативно-інформативного чинника в її формуванні в транзитних суспільствах;

– зафіксовані та проаналізовані репрезентації (представлення) громадянської ідентичності блогерів у авторських матеріалах української блогосфери 2005 – 2015 рр., оскільки ці репрезентації визначаються через солідаризацію з певними ідеологічними дискурсами, оцінку, аналіз або інформування з ціннісно-визначених засад, трансляцію певних поведінкових практик та мобілізацію на суспільно-значущу дію. Фіксація таких репрезентацій уможливила висновки роботи і поповнила джерельну базу досліджень громадянської ідентичності в Україні.

Поглиблено:

– визначення громадянської ідентичності як світоглядної настанови на діяльну участь у побудові та розвитку спільноти, що репрезентується через деліберативні практики і досягнення консенсусу щодо сутності владних відносин і спільного майбутнього. Теоретичною основою такої трактовки є деліберативна теорія громадянського суспільства, що дозволяє аналізувати

політико-аксіологічні процеси демократизації та побудови громадянського суспільства в транзитних суспільствах;

– методика використання блогосфери як джерела для політичних дослідженнях громадянської ідентичності, виходячи зі сутнісного наповнення самих блогів – особистих інформаційно-комунікаційних ресурсів у мережі Інтернет, які створюються для трансляції змістовних повідомлень і організації комунікації з приводу цих повідомлень. Запропоновано метод верифікації даних (через здійснення опитувань) та окреслені обмеження у використанні такого типу джерел, як блоги, у політологічних дослідженнях.

Отримали подальшого розвитку:

– систематизація основних концепцій та наукових підходів у соціально-гуманітарних дисциплінах (політичній філософії, політології, соціології) до розуміння громадянської ідентичності й обґрунтування її ролі в політико-культурному розвитку суспільства;

– осмислення впливу на формування української громадянської ідентичності історичних реалій колоніального підпорядкування України, на основі чого сформульовано тезу про постколоніальний характер української громадянської ідентичності, який визначається зв'язком політико-культурних завдань демократизації та національної емансипації і перспективою неконфліктного співіснування громадянської та національної ідентичностей в сучасній Україні;

– дослідження процесів самоорганізації громадянського суспільства в Україні як чинника, що здійснює вплив на становлення громадянської ідентичності і відображається у матеріалах української блогосфери.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що в роботі на матеріалах української блогосфери здійснено аналіз політико-аксіологічного виміру громадянської ідентичності, яка формується в сучасній Україні. Блогосфера представлена в роботі як дискурсивний простір, у якому відбувається маніфестація орієнтацій мовців (у первинному дискурсі), а також фіксується реакція аудиторії (тобто вторинний дискурс). Такий підхід надав можливість фіксувати як змістовні, в першу чергу ціннісні характеристики української громадянської ідентичності, так і процесуальні особливості її поширення завдяки свідченням про сприйняття чи відторгнення висловлених суджень і орієнтацій. Фіксації репрезентацій громадянської ідентичності в дискурсі блогосфери розширили джерельну базу політологічних досліджень, чим надалі зможуть користуватися й інші науковці.

Представлення медійного простору Інтернет як місця протистояння у боротьбі за ідентичності дозволило аргументувати дієвість дискурсивного інструментарію вільної компетентної комунікації у здійсненні впливу на ціннісні пріоритети користувачів й ідентичності. Це актуалізує значення дослідження для формування стратегій розвитку засобів масової комунікації, громадських організацій, політичних інститутів. Названий інструментарій впливу на ідентичності постає як ключовий чинник національної безпеки (у протидії зовнішнім впливам) та громадянського порозуміння, відтак

сформульована потреба корекції політики держави через налагодження відкритої комунікації з громадянським суспільством, передусім засобами культурної та медійної політики. Матеріали дисертації можуть бути також корисними при підготовці лекційних та семінарських занять для студентів спеціальності «Політологія», при написанні підручників, навчальних посібників, методологічних матеріалів, у розробці нових спецкурсів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом їх обговорення у відділі етнополітології ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. Окремі аспекти дослідження обговорювались під час участі у роботі конференцій: III-й Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 1 березня 2013 р.), Міжнародній науковій конференції «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур» (Острог, 24-25 квітня 2015 р.), V-му Національному Конвенті МАСПН «Глобальні виклики на євразійському просторі: перспективи України» (Київ, 14-15 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі» (Київ, 3-4 червня 2015 р.), науковій конференції «Філософсько-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства» (Київ, 2 липня 2015 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 11 наукових праць, з яких 6 – у фахових виданнях з політичних наук (в т.ч. 2 – закордоном), а також тези виступів у 4 збірниках наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (303 найменування) та двох додатків. Загальний обсяг роботи – 229 сторінок, в т. ч. основний текст складає 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання дослідження, вказана його методологічна основа й наукова новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, зазначено здійснену апробацію результатів дослідження та авторські публікації за темою, окреслено структуру дисертації.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження громадянської ідентичності» – здійснено вибір теоретичних засад та методологічного інструментарію дисертації на основі аналізу різноманітних підходів до досліджень громадянської ідентичності в соціально-гуманітарних науках.

У **підрозділі 1.1.** – «Громадянська ідентичність як об'єкт дослідження в соціогуманітарних науках» – окреслено основні підходи до розуміння громадянської ідентичності в сучасному українському суспільствознавстві в

контексті сучасних тенденцій розвитку світової науки. Відзначено, що проблематика ідентичності виявилась одним із перспективних дослідницьких напрямів другої половини ХХ ст., що довели роботи П. Бурд'є, Е. Гідденса, Е. Еріксона, М. Кастельса, Ю. Левади, Т. Лукмана, П. Рікбора, Е. Фромма, М. Хогга та інших.

Відзначено, що громадянська ідентичність чимдалі частіше стає об'єктом досліджень українських науковців, але одностайності у розумінні цього поняття сьогодні немає. Політологічні дослідження громадянської ідентичності здійснювали в Україні В. Андрусів, Т. Бевз, О. Зорич, О. Зуйковська, А. Карась, А. Колодій, І. Кресіна, Н. Пашина, В. Степаненко та інші. Громадянська ідентичність розглядалась ними як запорука розбудови громадянського суспільства, суб'єктивна складова суспільних відносин, яка уможлиблює становлення і розвиток спільноти в системі координат демократії.

З'ясовано, що в етнополітичних дослідженнях громадянська ідентичність набула осмислення як аспект, модус чи окремий випадок ідентичності національної, пов'язаний з республіканською фазою розвитку нації, в контексті досліджень політичної нації та громадянського націоналізму. У цьому контексті проблеми торкались О. Картунов, Н. Ковтун, М. Козловець, О. Майборода, Л. Нагорна, Н. Ротар, М. Рябчук, М. Степико та інші.

В контексті соціологічних досліджень феномен громадянської ідентичності аналізували вітчизняні соціологи В. Арбеніна, О. Злобіна, О. Мусієздов, Г. Остроухова, Н. Паніна, Л. Сокур'янська та інші. Найчастіше соціологи трактували громадянську ідентичність як усвідомлення приналежності індивіда до громадян держави. Деякі науковці пропонували абстрактніше тлумачення поняття – як особистісного вибору людиною такої уявної спільноти, всередині якої вона бачить і визнає власну соціалізацію. Суспільно-політичний дискурс тяжіє до включення поняття «громадянська ідентичність» в активний лексикон, що зобов'язує науковців запропонувати ціліснішу наукову трактовку цієї категорії.

У підрозділі 1.2. – «Аксіологічний та комунікативний підходи до аналізу громадянської ідентичності в дискурсі політичної науки» – окреслена різниця підходів в політологічних дослідженнях громадянської ідентичності, яка найчастіше є наслідком опори дослідників на різні політико-філософські традиції – гегельянську та кантіанську, оскільки вони по-різному трактують основи соціальності та владних стосунків. Аксіоматичне ядро ліберальної теорії, класичне формулювання якого міститься у роботах І. Канта, складають цінності свободи, плюралізму, прав людини. Уявлення про автономію та раціональність людини лежить в основі цих цінностей. Громадянська ідентичність, оскільки вона спирається на ці цінності, є не фіксацією відношення до об'єктивно існуючих політичних інститутів, але їх першопричиною та джерелом, що наділяє їх змістом та легітимністю.

Переважа у суспільстві гуманістичних цінностей, сконцентрованих навколо цінності людської свободи, дозволяє у дисертації вести мову про розвиток політичної культури демократичного типу. Тому аксіологічні засади

лібералізму тісно пов'язані з розвитком теорії демократії і дослідженнями процесів демократизації та громадянського суспільства. Ціннісним аспектам становлення демократії в Україні присвячені роботи вітчизняних науковців О. Бабкіної, В. Бебика, С. Денисюк, А. Карася, О. Новакової, М. Остапенко, Ю. Тищенко, О. Третяка, Д. Яковлева та інших. Українські науковці також наголошують на зростанні ролі комунікації у транзитних суспільствах, де вона стає ключовим інструментом формування громадянського суспільства.

Відповідна думка розкривається через огляд комунікативних теорій, зокрема, деліберативної (дискурсивної) теорії громадянського суспільства. У розробку цієї теорії значний внесок зробив Ю. Габермас. Згідно положень деліберативної теорії громадянського суспільства, громадянською ідентичністю запропоновано вважати світоглядну настанову на діяльну участь у побудові та розвитку спільноти, що репрезентується через деліберативні практики і досягнення консенсусу щодо сутності владних відносин і спільного майбутнього. Іншими словами, громадянська ідентичність репрезентується в комунікації та вчинках людей у процесі взаємодії і взаємних впливів всередині спільнот, у яких (згідно з їхніми уявленнями) вони живуть.

У підрозділі 1.3. – *«Методологія та методика дослідження громадянської ідентичності за матеріалами блогосфери»* – зазначені принципи добору методологічного інструментарію відповідно до специфіки обраної теми. Застосування методології конструктивізму дозволило уникнути субстанціоналізації такого об'єкту дослідження як ідентичність, враховувати процесуальні і когнітивні аспекти, а також показати, чому ідентичності людей, що складають групи, постають як один із принципів виокремлення самих груп як дослідницьких одиниць. Визначення громадянської ідентичності, запропоноване у попередньому підрозділі, апробоване на відповідність цій методологічній настанові та визначено як коректне й обґрунтоване.

Конструктивізм обґрунтовується інтегральним теоретичним методом, що дозволив сполучити аксіологічний, комунікативний та історичний підходи. Аксіологічний підхід у дослідженнях ідентичностей є ключовим, оскільки визнання спільних цінностей поєднує людей у процесі формування колективних ідентичностей. Інструментом узгодження цінностей у сучасному світі є комунікація, чим зумовлено актуалізацію комунікативного підходу. Утримувати в полі зору процесуальні особливості поширення цінностей та формування колективних ідентичностей уможливив історичний підхід.

Конструктивізм обумовив інструменти роботи з джерельним матеріалом (українською блогосферою) – застосування методології дискурс-аналізу. Як джерело емпіричного матеріалу обрана блогосфера, блоги як особисті інформаційно-комунікаційні ресурси у мережі Інтернет, що створюються для трансляції змістовних повідомлень і організації комунікації з приводу цих повідомлень. Залучення дискурс-аналізу дозволило проаналізувати репрезентації ідентичностей мовців у матеріалах блогосфери, а разом з тим відслідкувати вплив таких репрезентацій на ідентифікаційні стратегії аудиторії.

Застосування структурно-функціонального підходу дозволило виокремити у структурі дискурсу блогосфери два рівні: первинний і вторинний дискурси. Первинний дискурс презентує сукупність авторських повідомлень блогерів, а вторинний – реакцію аудиторії на ці повідомлення, що фіксується у змістовному коментуванні та публічній статистичній оцінці повідомлень. У структурі першого розрізнено публіцистичні та інформативні матеріали, оскільки вони вимагають різного інструментарію аналізу. Вказані обмеження при залученні матеріалів блогосфери в політичних дослідженнях, зокрема, доведено необхідність орієнтуватися на повідомлення відповідальних (не-анонімних) користувачів.

У другому розділі – **«Становлення української громадянської ідентичності: історичні передумови та сучасний вплив інформатизації»** – здійснено огляд процесу становлення громадянської ідентичності в Україні й окреслена роль медійних засобів Інтернету, передусім української блогосфери у цьому процесі.

У підрозділі 2.1. – *«Передумови становлення громадянської ідентичності на українських землях (XIX– XX ст.)»* – на матеріалі української історії доведено, що ідентифікаційні практики українців значною мірою обумовлені особливостями української політичної історії. Ці проблеми досліджували В. Венгерська, Г. Касьянов, Я. Грицак, В. Кравченко, Ю. Шаповал, Р. Шпорлюк та інші. Урахування історичного спадку дозволило усвідомити причини негативних процесів, що вплинули на процеси ідентифікації, – зневіри, збайдужіння, атомізації суспільства, комплексу меншовартості тощо.

На прикладі історії різних українських регіонів проілюстровано, як колоніальне підпорядкування України реалізовувалось за умов домінування тієї чи іншої імперії в конкретному українському регіоні. Відзначений вплив колоніального поневолення на ідентифікаційні процеси на теренах України. Відтак сформульована теза про постколоніальний спадок як причину пов'язаності і взаємної залежності завдань національного визволення та суспільно-політичної емансипації. Цей зв'язок розглядається в основі перспективи неконфліктного характеру співіснування національної та громадянської ідентичностей у сучасній Україні і лежить в основі визначення української громадянської ідентичності як постколоніальної.

Застосування поняття «громадянська ідентичність» для опису суспільно-політичних процесів до 1990-х рр. визнано небажаним, за окремими виключеннями, приміром опису ідентифікаційних процесів у середовищі радянських дисидентів. Набуття Україною незалежності створило фундамент для формування громадянського суспільства і поширення громадянської ідентичності. Втім ціннісні пріоритети громадян ще певний відрізок часу демонстрували патерналістські установки та деяку амбівалентність. Ключовою подією у формуванні української громадянської ідентичності визнано Помаранчеву революцію 2004 р. У результаті аналізу тенденцій історичного розвитку і політичних трендів сучасної України вживання такого когнітивного

конструкту як «громадянська ідентичність» визначено доцільним для опису актуальних світоглядних настанов українців.

У підрозділі 2.2. – «Вплив процесів інформатизації на зміни суспільних цінностей та ідентифікаційних орієнтацій в Україні» – показано, якими шляхами та важелями глобальна інформатизація впливає на формування демократичної політичної культури сучасності. У здійсненні цього впливу ключова роль належить глобальній інформаційно-комунікаційній мережі Інтернет, яку характеризують транснаціональний характер, демократизм, інтерактивність, поширеність анонімної комунікації та горизонтальних мережевих зв'язків, радикальний плюралізм присутніх у ньому ідеологічних дискурсів. В Україні вплив чинника інформатизації на політичні процеси досліджували В. Горовий, Д. Дубов, О. Зернецька, Т. Кремень, О. Маліс, О. Маруховський, Г. Почепцов, Л. Смола та інші.

Оскільки кількість користувачів Інтернету невпинно зростає, у дисертації відмічається його роль у впровадженні нових ціннісних і культурних стандартів, демократичних за своїм спрямуванням. Ця роль виявляється ключовою в транзитних суспільствах, за умов нелінійного перетікання процесів демократизації і недостатньої їх забезпеченості на рівні політико-правовому та інституційному – зокрема, в Україні. У цих умовах медійні засоби Інтернету слугують провідниками демократичних трансформацій, не лише пропагуючи демократичні цінності, але й надаючи інструменти солідаризації, гуртування, організації та мобілізації громадян. У процесі самоорганізації громадянського суспільства відбувається утвердження цінностей, властивих громадянській культурі активістського типу, а відтак – громадянської ідентичності. Причому блогінг, як один з найпоширеніших форматів мережі Інтернет, здійснює такі впливи в Україні послідовно й ефективно вже від початку 2000-х рр. Від 2005 р. українська блогосфера розвивається синхронно загальносвітовій, про що свідчить популярність блогінгу на медіа-платформах відомих ЗМІ.

Ключовою характеристикою української блогосфери визначено її політизованість, що зумовлено роллю блогінгу у побудові соціальних ліфтів та розгортанні громадянських протестних рухів. Демократизм, змістовність та можливості комунікації, притаманні формату блогів, зумовлюють їх роль у поширенні ідентифікаційних моделей в Україні, громадянської ідентичності зокрема, що буде доведено на матеріалі репрезентацій цієї ідентичності.

У третьому розділі – «Репрезентації громадянської ідентичності в дискурсі української блогосфери» – проаналізовано повідомлення блогерів, в яких проявляються ціннісні характеристики громадянської ідентичності, а також реакцію аудиторії на ці повідомлення. Цей аналіз засвідчив адекватність використання поняття «громадянська ідентичність» як поширеної в Україні ціннісно-ідентифікаційної орієнтації. Висновки підкріплено посиланнями на результати опитування блогерів, яке здійснено автором в рамках підготовки дослідження.

У підрозділі 3.1. – «Репрезентації громадянської ідентичності засобами публіцистики» – увагу приділено тим блогерським повідомленням, які тяжіють

до жанру публіцистики. Для цього були залучені матеріали повідомлень таких блогерів як А. Бондар, Ю. Винничук, Т. Возняк, А. Гриценко, А. Любка, С. Пантюк, Є. Соколов та інших відомих публічних осіб. Виходячи з фіксації поширених мотивацій до блогінгу, показано, чому публіцистичні тексти домінують в українській блогосфері, порівняно зі текстами інформативної спрямованості.

Для зручності аналізу розрізнено функціональні особливості публіцистичних текстів і окреслено, як у ході реалізації цих функцій репрезентуються ціннісні орієнтири та ідентифікаційні пріоритети блогерів. Серед різноманіття функцій, які реалізує публіцистика блогосфери, як ключові визначені функції оцінки та аналізу. Функція оцінювання, реалізована в авторській публіцистиці блогосфери, дозволила у дослідженні встановити, якому ідеологічному дискурсу надає перевагу блогер через фіксацію пропагованих ним пріоритетних політичних цінностей. Таким чином, застосований аксіологічний підхід дозволив підтвердити тезу про постколоніальний характер української громадянської ідентичності, зумовлений історією колоніального підпорядкування України. Національна і громадянська ідентичності, репрезентовані у багатьох дописах блогерів, виявились неконфліктними. Це оцінено як позитивна тенденція національної консолідації. Ідеологічні дискурси, в рамках яких пропагується громадянська ідентичність (ліберальний, національно-демократичний та антиколоніальний), виразно представлені у просторі української блогосфери.

Розгляд того, як реалізується у блогосфері функція аналізу (концептуалізація), надав матеріал для узагальнень і аргументації ідентифікаційного вибору в певному дискурсивному полі. Аналітичні тексти блогерів найчастіше приховують оціночну складову. Специфічна лексика та відсутність емоційності роблять такі тексти менш цікавими для широкого кола читачів, ніж тексти, що містять суто оціночні судження.

У підрозділі 3.2. – «*Інформування як засіб репрезентацій громадянської ідентичності*» – показано, як суто інформаційні повідомлення приховують в собі складні дискурсивні інструменти впливу на свідомість аудиторії, а відтак – на ціннісно-світоглядні орієнтири й ідентичності. Реалізація блогосферою медійної функції інформування відбувається в контексті трансляції блогерами їх власних ціннісних настанов. Прихильність певним політичним цінностям зумовлює увагу до інформаційних повідомлень таких блогерів як Д. Казанський, Є. Карась, С. Лещенко, І. Луценко, Т. Монтян, Т. Чорновол та інших, залучених у цьому підрозділі в якості джерельних матеріалів.

Роль блогосфери як джерела новин виявляється ключовою у випадках, коли традиційні ЗМІ не подають відомості з конкретної теми (зокрема, не висвітлюють події політичних протестів). Ця роль помітно зростає, коли інформацію про події транслюють безпосередні очевидці, учасники або ініціатори подій. Поєднання функції мобілізації та інформування здійснюється через перформативні меседжі, які лише за формою є інформаційними, а по суті являють собою дію. Причому мобілізація читача на суспільно-значущу дію стає

можливою за умови звернення до мотиваційних механізмів, які зумовлюють специфіку ідентичності. Така мобілізація відбувається доволі ефективно за умови подібності ціннісних пріоритетів автора та аудиторії.

Значний сегмент інформаційних повідомлень у блогосфері становить оприлюднення інформації, здобутої блогером опосередковано. За приклад може слугувати оприлюднення інформації, що дискредитує владу або просвітницькі меседжі, що сприяють кращій інформованості аудиторії (особливо у сфері захисту громадянських чи споживацьких прав). Також інформування щодо певних поведінкових практик репрезентує ідентичності дописувачів, тим самим стимулюючи впровадження таких практик серед читачів і впливаючи на поширення громадянської ідентичності, яка ці практики зумовлює. У перебігу процесів самоорганізації громадянського суспільства відбувається утвердження цінностей, властивих громадянській культурі активістського типу, а відтак – громадянської ідентичності. Як висновок сформульована потреба корекції державної інформаційної політики задля забезпечення свободи слова й налагодження діалогу зі суспільством стосовно політично-значущих питань.

У підрозділі 3.3. – *«Репрезентації громадянської ідентичності у відгуках аудиторії на повідомлення блогерів»* – проаналізовано як змістовні коментарі, так і публічні статистичні оцінки блогерських повідомлень. Показано, що аудиторія Інтернету активно ставиться до вибору джерел інформування, і в цьому контексті обирає блог за умови довіри до політичної позиції його автора, поваги до його ціннісних орієнтирів. Іншими чинниками, що зумовлюють популярність блогу як джерела інформації, визначені перевага дописів публічної тематики, наявність ілюстративних матеріалів, емоційний і довірчий стиль звернення блогера, контраверсійність запропонованих тез або виразно негативні конотації змісту.

У дисертації відзначено, що змістовне відповідальне коментування у блогах уможлиблює інструментарій авторизації коментаторів. Коментарі не лише фіксують реакцію аудиторії, але також впливають на позицію відвідувачів блогів, оскільки вони увиразнюють незаангажовану суспільну думку. Зворотній зв'язок між блогером та його аудиторією здійснюється також у ході поширення і рекомендації тексту через соціальні мережі. Користувачі мережі «Facebook», як засвідчила статистика блогосфери, у такому поширенні показали себе активнішими, ніж користувачі інших соціальних мереж. Доцільність враховувати ці кількісні показники рекомендацій пов'язана як із зручністю використання статистики, так і з репрезентативним характером цих даних, оскільки саме на такий відгук орієнтуються блогери.

Відповідальна комунікація у коментарях блогосфери оцінена як прояв громадянської ідентичності. У зв'язку з цим, змістовна відповідальна комунікація у блогосфері визнається складовою процесів деліберації, якщо вона розгортається навколо суспільно-значущих питань. У цьому контексті сформульована потреба корекції інформаційної і культурної політики держави, зокрема, через ширше використання дискурсивних механізмів вільної комунікації у блогосфері.

У **Висновках** наведені результати аналізу політико-аксіологічного виміру громадянської ідентичності за матеріалами репрезентацій громадянської ідентичності в дискурсі української блогосфери.

Громадянська ідентичність чимдалі частіше стає об'єктом досліджень науковців, але погодженості щодо розуміння цього поняття сьогодні немає. Наповнюють поняття змістом науковці різних напрямків суспільних дисциплін. У політологічних дослідженнях громадянська ідентичність осмислюється як суб'єктивна складова суспільних відносин, яка уможливує становлення і розвиток спільноти в системі координат демократії. В етнополітології громадянську ідентичність осмислюють як варіант чи модус національної ідентичності, пов'язаний з республіканською фазою розвитку нації, у контексті досліджень політичної нації. Соціологи трактують громадянську ідентичність як усвідомлення приналежності індивіда до громадян окремої держави, а іноді – як особистісний вибір людиною уявної спільноти, всередині якої вона бачить і визнає власну соціалізацію. На часі формулювання зваженої наукової трактовки цього поняття.

Різноманіття політологічних підходів до розуміння громадянської ідентичності найчастіше є наслідком опори на різні політико-філософські традиції – гегельянську та кантіанську. Ліберальна теорія кантівського зразку визначена як дієвий інструмент осмислення соціальних процесів в умовах глобалізації та інформатизації. Окреслено ціннісне ядро ліберальної теорії, а також відзначено, що громадянська ідентичність постає в контексті цих цінностей не як фіксація причетності до об'єктивно існуючих політичних інститутів, але як їх першопричина та джерело. У рамках деліберативної (дискурсивна) теорії громадянського суспільства громадянською ідентичністю запропоновано вважати світоглядну настанову на діяльну участь у побудові та розвитку спільноти, що репрезентується через деліберативні практики і досягнення консенсусу щодо сутності владних відносин і спільного майбутнього. Це визначення апробоване на відповідність методологічним настановам конструктивізму і визначено як коректне й обґрунтоване.

Принципи добору методологічного інструментарію зумовлені специфікою обраної теми. Оскільки у дослідженнях ідентичності об'єктивістська методологія виявляє певну вразливість, дієвою визнано методологію конструктивізму. Конструктивістські засади аналізу дали можливість сполучити аксіологічний та історичний підходи, а також обумовили залучення дискурс-аналізу як конструктивістського підходу, що дозволив проаналізувати репрезентації ідентичностей мовців у матеріалах блогосфери і відслідкувати вплив таких репрезентацій на ідентифікаційні стратегії аудиторії. Специфіка дискурсу блогосфери окреслена у роботі через виокремлення первинного і вторинного дискурсів, де первинний дискурс складає сукупність авторських повідомлень блогерів, а вторинний фіксує реакцію аудиторії на ці повідомлення. Розрізнення первинного і вторинного дискурсу блогосфери, а також публіцистики та інформативних матеріалів у первинному дискурсі стало можливим завдяки застосуванню структурно-функціонального методу. Вказані

обмеження при залученні матеріалів блогосфери в політичних дослідженнях, зокрема доводиться потреба спиратися на повідомлення відповідальних користувачів, тобто таких, які не ховаються за анонімністю.

У роботі проаналізовані передумови становлення громадянської ідентичності на українських землях та вплив суспільно-політичних процесів ХІХ – ХХ ст. на процеси ідентифікації населення цих земель. Доведено, що ідентифікаційні практики українців значною мірою обумовлені історією колоніального підпорядкування українських земель. Це дозволило сформулювати тезу про постколоніальний характер української громадянської ідентичності, який визначається зв'язком завдань демократизації та національної емансипації і перспективою неконфліктного співіснування громадянської та національної ідентичностей в сучасній Україні. Застосування поняття «громадянська ідентичність» для опису ідентифікації радянських громадян (за виключенням середовища дисидентів) визнано небажаним. Однак для опису світоглядних настанов громадян незалежної України вживання такого когнітивного конструкту як «громадянська ідентичність» визнано припустимим, особливо після Помаранчевої революції 2004 р.

Відзначено вплив дискурсивного простору мережі Інтернет на політичні процеси сучасності. Вплив на ідентичності медійними засобами Інтернету відбувається безпосередньо – через пропаганду демократичних цінностей і стандартів, й опосередковано – через надання інструментів солідаризації та організації громадян, що сприяє самоорганізації суспільства й утвердженню громадянської ідентичності. Здійснення такого впливу відбувається у глобальному масштабі, але набуває особливої значущості у транзитних суспільствах, зокрема в Україні, де процеси демократизації супроводжуються труднощами і не забезпечені на рівні політико-правовому та інституційному. Особлива роль у поширенні громадянської ідентичності в Україні визнана за таким форматом інтернет-комунікації як блоги, де комунікація розгортається навколо змістовних повідомлень блогерів. Цей динамічний та водночас змістовний формат від 2005 р. став значимим чинником формування громадянської ідентичності в Україні.

Блогосфера є не лише чинником здійснення ціннісно-ідентифікаційних трансформацій, але й середовищем, де ці зрушення набувають фіксації. Це робить можливим політологічний аналіз громадянської ідентичності українців за матеріалами репрезентацій цієї ідентичності (за умови підтвердження автентичності авторів). Для верифікації результатів цього аналізу здійснене опитування блогерів щодо їх мотивів і намірів, очікуваного відгуку аудиторії тощо.

У первинному дискурсі блогосфери, тобто повідомленнях блогерів репрезентуються ідентичності авторів, при чому в дописах і публіцистичного, і інформативного спрямування. Публіцистичні дописи домінують у блогосфері. У них реалізуються типово медійні функції оцінювання й аналізу. Оціночні судження блогерів засвідчують їх ціннісні пріоритети і дозволяють зафіксувати, до якого ідеологічного дискурсу тяжіє блогер. Виявилось, що ідеологічні

дискурси, в рамках яких пропагується громадянська ідентичність (ліберальний, національно-демократичний та антиколоніальний), виразно представлені у просторі української блогосфери. У рамках цих дискурсів блогерами реалізовується функція аналізу. Національна і громадянська ідентичності, репрезентовані у дописах блогерів, виявились потенційно неконфліктними, що оцінено як позитивна тенденція національної консолідації. Реалізація завдань інформування у блогосфері окреслена в контексті трансляції блогерами їх власних ціннісних настанов. В інформативних повідомленнях, зокрема, в перформативних, виявились задіяні складніші дискурсивні механізми репрезентації та переконання, ніж у публіцистичних дописах.

Завдяки залученню матеріалів вторинного дискурсу блогосфери доведено вплив блогосфери на поширення громадянської ідентичності в Україні. Цими матеріалами проілюстрована динаміка сприйняття, відторгнення або іншого відгуку з боку аудиторії щодо блогерських меседжів, які стосуються громадянської ідентичності. Такі меседжі викликають резонанс аудиторії, причому періоди політичної кризи і, особливо, активних протестних дій відзначаються збільшенням уваги аудиторії до дописів, що торкаються теми ціннісного вибору та ідентифікації. Відповідальна комунікація у коментарях блогосфери оцінена як прояв громадянської ідентичності, а змістовні коментарі – як уособлення незаангажованої суспільної думки.

Змістовна відповідальна комунікація у блогосфері, оскільки вона розгортається навколо суспільно-значущих питань, визнана складовою процесів деліберації в Україні. Відтак сформульована потреба забезпечення умов такої відповідальної комунікації на вільних інформаційних майданчиках (зокрема, на блог-платформах загальнодоступних інтернет-ресурсів). Корекція інформаційної і культурної політики держави орієнтована на забезпечення свободи слова і налагодження змістовного діалогу з громадянським суспільством, що постає ключовим чинником національної безпеки (у протидії зовнішнім впливам) та громадянського порозуміння.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Михайлова О. Цивілізаційна складова національної ідентичності: нові акценти інформаційної доби [Текст] / О. Михайлова // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України / гол. ред. Ю. А. Левенець. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. — № 4 (60). — С. 338–349.
2. Михайлова О. Ю. Концепт ідентичности: прыжок через парадигмальны разрыв [Текст] / О. Ю. Михайлова // История и современность / гл. ред. Э. С. Кульпин-Губайдуллин. — Москва : Учитель, 2013. — № 2 (18). — С. 200–213.

3. Михайлова О. Українська блогосфера як територія репрезентації моделей громадянської ідентичності [Текст] / О. Михайлова // Політичний менеджмент : науковий журнал / гол. ред. Ю. Ж. Шайгородський. — К. : Центр соціальних комунікацій, 2013. — № 1–2 (57–58). — С. 164–171.

4. Михайлова О. Блогосфера як інструмент соціокультурних трансформацій [Текст] / О. Михайлова // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України / гол. ред. О. О. Рафальський. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2014. — № 4–5 (72–73). — С. 130–141.

5. Михайлова О. Украинская блогосфера как инструмент мобилизации на гражданское действие [Текст] / О. Михайлова // Власть и Общество (История, Теория, Практика) : научный журнал ассоциации открытой дипломатии / гл. ред. Ш. Догондзе. — Тбилиси, 2015. — № 3 (35). — С. 75–88.

6. Михайлова О. Ю. Громадянська ідентичність в деліберативному концепті громадянського суспільства [Текст] / О. Ю. Михайлова // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України / гол. ред. О. О. Рафальський. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2014. — № 6 (74). — С. 56–70.

Статті в інших наукових виданнях і тези наукових конференцій:

7. Михайлова О. Ю. Блогосфера як історичне джерело: до постановки проблеми [Текст] / О. Ю. Михайлова // Український історичний журнал / гол. наук. ред. В. А. Смолій. — К., 2014. — № 5 (518). — С. 191–197.

8. Михайлова О. Концепт ідентичності в контексті трансформації модерного проекту науки [Текст] / О. Михайлова // Розвиток політичної науки : європейські практики та національні перспективи : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців, Чернівці, 1 березня 2013 р. / редкол. : А. М. Круглашов, Н. Ю. Ротар та ін. — Чернівці : Букрек, 2013. — С. 19–22.

9. Михайлова О. Ю. Громадянська ідентичність як ототожнення з політичною нацією: сучасні аспекти [Текст] / О. Ю. Михайлова // Глобальні виклики на євразійському просторі : перспективи України : V Національний конвент міжнародної асоціації студентів політичної науки (14-15 травня 2015 р.) : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : В. Ф. Цвих [та ін.] — К., 2015. — С. 75–77.

10. Михайлова О. Ю. Модерний проект політичної нації у постмодерну добу [Текст] / О. Ю. Михайлова // Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 3-4 червня 2015 р. / укладачі : Г. Дерлуг'ян, А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. — К. : Талком, 2015. — С. 212–213.

11. Михайлова О. Громадянська ідентичність: дрейф змісту в контексті проблем глобалізації [Текст] / О. Ю. Михайлова // Філософсько-світоглядні та

міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства : наукова конференція, 2 липня 2015 р. : матеріали доповідей та виступів / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. — К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. — С. 123–125.

АНОТАЦІЇ

Михайлова О. Ю. Громадянська ідентичність у дискурсі української блогосфери (2005 – 2015 рр.): політико-аксіологічний вимір. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

У роботі здійснено аналіз політико-аксіологічного виміру громадянської ідентичності за матеріалами її репрезентацій у дискурсі української блогосфери. Ці репрезентації визначаються через солідаризацію з певними ідеологічними дискурсами, через оцінку, аналіз або інформування з ціннісно-визначених засад, через переказ певних поведінкових практик та через здійснення мобілізації на суспільно-значущу дію. Показано, як відбувається вплив на ідентичності в дискурсі блогосфери: безпосередньо через пропаганду демократичних цінностей і стандартів, також опосередковано через надання інструментів солідаризації та організації громадян, що сприяє самоорганізації суспільства. Постколоніальний спадок України зумовив наголос на зв'язку громадянської та національної ідентичностей. Сформульовані пропозиції щодо окремих аспектів державної гуманітарної політики у питаннях налагодження діалогу з громадянським суспільством. При цьому змістовну відповідальну комунікацію у блогосфері, що розгортається навколо суспільно-значущих питань, означено як складову процесів деліберації в Україні.

Ключові слова: громадянська ідентичність, аксіологічний підхід, політичні цінності, деліберативна теорія, громадянське суспільство, репрезентації, Інтернет, комунікація, дискурс, блогосфера, блогер.

Михайлова О. Ю. Гражданская идентичность в дискурсе украинской блогосферы (2005 – 2015 гг.): политико-аксиологическое измерение. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

В работе проведен анализ политико-аксиологического измерения гражданской идентичности по материалам ее репрезентаций в дискурсе украинской блогосферы. Эти репрезентации фиксируются через солидаризацию с определенными идеологическими дискурсами, через оценку, анализ или информирование с ценностно-определенных позиций, через повествование об определенных поведенческих практиках и через мобилизационные призывы.

Теоретическое значение исследования заключается в уточнении содержания понятия «гражданская идентичность» согласно делиберативной теории гражданского общества. Гражданской идентичностью предлагается считать мировоззренческую установку на активное участие в построении и развитии сообщества, которая репрезентируется посредством делиберативных практик и достижения консенсуса относительно сути властных отношений и совместного будущего. Демократические дискурсивные практики выступают залогом и условием гражданской идентичности. Это касается и практик интернет-коммуникации, например, в блогосфере.

Реалии колониального подчинения Украины на протяжении веков обусловили акцент исследования на связи и взаимном соотношении гражданской и национальной идентичностей. Показано, что в обществах транзитного типа (в частности, в украинском обществе) решающим фактором распространения ценностных приоритетов, соответствующих гражданской идентичности, стал фактор информатизации и активного вовлечения граждан в коммуникативно-информационные сети Интернета. Причем воздействие на идентичности средствами Интернета осуществляется как непосредственно через пропаганду демократических ценностей и стандартов, так и опосредованно, благодаря инструментам солидаризации и мобилизации граждан, что способствует самоорганизации общества.

Блогосфера выступает в работе не только значимым фактором осуществления ценностно-идентификационных трансформаций, но и средой, где эти трансформации фиксируются. Это делает возможным политологический анализ гражданской идентичности украинцев с опорой на материалы репрезентаций этой идентичности в блогосфере при условии подтверждения аутентичности авторов. Информационная война, развязанная против Украины, актуализировала необходимость опираться в исследовании на сообщения ответственных пользователей, и в работе приведены критерии ответственной коммуникации в Интернете. Блогосфера представлена как дискурсивное пространство, в котором происходит не только манифестация ориентаций говорящих (в первичном дискурсе), но также фиксируется реакция аудитории (т. е. вторичный дискурс). Различение первичного и вторичного дискурсов дало возможность фиксировать содержательные характеристики украинской гражданской идентичности и процессуальные особенности ее распространения (благодаря свидетельствам вторичного дискурса о восприятии или отторжении суждений, высказанных в первичном дискурсе).

На материалах первичного дискурса блогосферы показано, как гражданская идентичность блогера репрезентируется в его сообщениях. В публицистических текстах блогеров наилучшим образом оказались отражены ценностные приоритеты и предпочтение того или иного идеологического дискурса. Оказалось, что идеологические дискурсы, в рамках которых пропагандируется гражданская идентичность (либеральный, национально-демократический и антиколониальный), отчетливо представлены в пространстве украинской блогосферы. При этом национальная и гражданская

идентичности, репрезентированные в сообщениях блогеров, могут выступать как неконфликтные. Это оценено как положительная тенденция национальной консолидации. Реализация функции информирования в блогосфере проходит в контексте трансляции блогерами их собственных ценностных установок, хотя при этом оказываются задействованы более сложные дискурсивные механизмы репрезентации и убеждения, чем в публицистике. Релевантность этих выводов в целом подтверждается данными опроса блогеров, чьи тексты привлечены как источники в данной работе. Как вывод сформулированы предложения по отдельным аспектам государственной гуманитарной политики в вопросах налаживания диалога с гражданским обществом. При этом содержательную ответственную коммуникацию в блогосфере, когда она разворачивается вокруг общественно-значимых вопросов, обозначено как составляющую процессов делиберации в Украине.

Ключевые слова: гражданская идентичность, аксиологический подход, политические ценности, делиберативная теория, гражданское общество, репрезентации, Интернет, коммуникация, дискурс, блогосфера, блогер.

Mikhaylova O. Civic Identity in Ukrainian Blogosphere Discourse (2005 – 2015): Axiological Dimension. – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of a Candidate of political sciences, specialty 23.00.03 – Political Culture and Ideology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

The work analyses the axiological dimension of civic identity based on materials of its representations in Ukrainian blogosphere discourse. These representations fixed by solidarity with certain ideological discourses, evaluation or analysis or informing on value-defined principles, reports about certain behavioural practices and mobilization appeals. The impact on the identities is provided doubly in the blogosphere discourse: directly through the promotion of democratic values and standards and indirectly by providing instruments of solidarity and mobilization that promotes self-organization of civil society. Postcolonial Ukrainian legacy led to an emphasis on connection and mutual relationship of civic and national identities. In conclusion some proposals in certain aspects of state policy on issues humanitarian dialogue with civil society are formulated. In this context, the responsible meaningful communication in the blogosphere that revolves around socially important issues is defined as a part of deliberation in Ukraine.

Keywords: civic identity, axiological approach, political values, deliberative theory, civil society, representations, Internet, communication, discourse, blogosphere, blogger.

Підписано до друку 16.02.2016 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 027
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.